

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційну роботу Журавльової Олени Вікторівни
«Психологія прокрастинації особистості студента», подану до захисту на
здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук
за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Дисертаційну роботу О. В. Журавльової присвячено темі прокрастинації в студентів. Проблематика, обрана для проведення теоретичного та емпіричного дослідження, є надзвичайно важливою, з огляду на зростаючу потребу в мало не перманентному навченні задля успішної адаптації до соціальних та технологічних змін з одного боку та усе більшим навантаженням разом із доступністю широкого спектру стимулів, які відволікають від навчальної діяльності – з іншого. Прокрастинація є як самостійним чинником погіршення психологічного стану людини та зниження її психологічного благополуччя, так і ознакою того, що ці згубні процеси уже відбуваються, що зумовлює необхідність усебічного дослідження проблеми.

Мета, завдання, об'єкт і предмет дисертаційного дослідження відповідають його темі. У першому розділі «*Теоретико-методологічні засади дослідження прокрастинації особистості*» здійснюється теоретичний огляд досліджень прокрастинації, аналізуються основні підходи до її аналізу. окремої уваги заслуговує аналіз нейропсихологічних концепцій, пов'язаних із конструктом прокрастинації. Авторка бере до уваги сучасні дослідження, зосереджується не лише на вивченні ролі окремих мозкових ділянок, але також враховує значення нейрональних мереж (наприклад лобно-тім'яна мережа та нейромережі спокою). Список використаних джерел містить солідну кількість як класичних, так і актуальних праць, тоді як авторський аналіз цих праць та зроблені висновки свідчать про ретельне та рефлексивне опрацювання цих джерел, якісну бібліографічну роботу.

Другий розділ «*Інтегральна модель прокрастинації в структурі особистості*» присвячено визначенню методології емпіричного дослідження, створенню та обґрунтуванню інтегральної моделі прокрастинації, її окремих рівнів та компонентів. Хоча назва роботи містить поняття особистості, запропонована інтегральна модель виходить далеко за межі того, що зазвичай розуміється під особистістю. Подібний інтегративний характер дисертації є, поза сумнівом, радше її сильною стороною, однак у контексті назви може давати підстави й для критики (див. зауваження 2).

Третій розділ «*Організація та методи емпіричного дослідження прокрастинації в студентів*» містить програму емпіричного дослідження, опис обраних методик дослідження. Примітно, що арсенал методик доволі широкий, і містить як низку психодіагностичних тестів, так і ЕЕГ, що свідчить про серйозну підготовку дисертантки, її здатність якісно застосовувати апаратні методи дослідження а також мотивацію системно розглядати досліджувану проблему, не зупиняючись на методах, запропонованих у рамках однієї наукової дисципліни. Також важливим є крос-культурний аспект дослідження, використання даних, отриманих завдяки учасникам з інших країн, які навчаються в Україні.

У четвертому розділі «*Емпіричне дослідження біологічної підструктур прокрастинації особистості студента*» описано результати вивчення динаміки електричної активності кори головного мозку досліджуваних. Для вивчення динаміки активності ділянок головного мозку авторка пропонує проводити реєстрацію електричної активності кори головного мозку в процесі виконання тестових завдань трьох типів, а саме: “тест на проспективну пам’ять із використанням перцептивного подразника”, “тест на проспективну пам’ять із використанням семантичного подразника” та “тест на переключення уваги (task-switching test)”. Слід підкреслити, що такий вибір тестових завдань не лише відповідає поставленим завданням дисертаційного дослідження, але також повною мірою враховує специфіку досліджуваного предмету.

П'ятий розділ дисертації «*Результати емпіричного вивчення психосоціальної підструктури прокрастинації особистості студента*» присвячено психосоціальній підструктурі прокрастинації. Множина використаних тестових методик викликає закономірне питання про уникнення ефекту послідовності від потреби давати відповідь на таку значну кількість питань, проте самі методики обрано коректно та відповідно до суті теоретичних конструктів, які було необхідно операціоналізувати. Тут визначено типи прокрастинації, встановлено асоціативно-семантичний простір цього поняття та досліджено специфіку прокрастинації в іноземців, які переживають процес включення у поле української культури.

Таким чином, структурні частини дисертаційної роботи внутрішньо пов'язані між собою і становлять органічну єдність. Автореферат ідентичний змісту та основним положенням дисертації. За своїм змістом та оформленням дисертаційна робота та автореферат відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України, які висуваються до докторських дисертацій. Основні результати дослідження висвітлені у 33 публікаціях, з яких 1 – одноосібна монографія, 18 – статті у наукових виданнях, які затверджено як фахові в галузі психології, 5 – статті у виданнях інших держав, 9 – статті та тези у збірниках матеріалів міжнародних, всеукраїнських і регіональних конференцій.

Водночас, дисертаційне дослідження О. В. Журавльової не позбавлене деяких некоректних або недостатньо обґрунтованих формулювань та тверджень, щодо яких варто здійснити рефлексію:

1. Метою дисертаційної роботи є аналіз та емпіричне дослідження прокрастинації як властивості особистості. У самому визначенні прокрастинації присутня певна термінологічна плутанина: зокрема прокрастинація називається то особистісним конструктом, то властивістю особистості, що не є синонімами. Поняття “особистісного конструкту” з необхідністю викликає асоціацію з теорією особистісних конструктів Дж. Келлі. Тим не менше, посилань на Дж. Келлі дисертація не містить, хоча він згадується у вступі, а

“особистісний конструкт”, вочевидь, витлумачується просто як конструкт у загальнонауковому науковому сенсі, *de facto* синонім явища чи поняття.

2. Викликає інтерес, власне, ю саме формулювання назви роботи, яке містить фразу “прокрастинація особистості”. Це змушує поставити питання про те, чи можлива якась інша прокрастинація, “прокрастинація не особистості”, яка є проявом чогось або когось, що не є особистістю. Доречно стверджувати, як це, власне, і зроблено у дисертаційній роботі, наявність різних компонентів, чи рівнів складного явища прокрастинації, розробляти типологію прокрастинації, у тому числі у термінах конструктів, які відображають особистісний рівень: риси особистості, характерні адаптації, структуру мотивів, цінності та спрямованість особистості тощо. Натомість, “прокрастинація особистості” є фразою надто абстрактною та туманною, вона швидше заплутує, аніж прояснює досліджуваний предмет. У вічі кидається той факт, що в інтегральній моделі прокрастинації біологічна підструктура взагалі не має стосунок до особистості (у Б. Г. Ананьєва це “індивідний рівень”), і хоча існує нейропсихологія особистості, заснована Аланом Шором, на праці якого посилається у дисертації немає, загалом констатуємо, що прокрастинація розглядається у ширшому контексті, аніж лише особистісний.
3. Один із основних термінів, “дилаторність” (“дилаторна поведінка” та “дилаторні реакції”), вводиться у дисертації та у статтях авторки, проте його значення фактично не пояснюється. Поняття є авторським. Англомовні публікації, де це поняття застосовується, відсутні, а україномовні публікації належать дисерантці. “Дилаторна поведінка”, як можна з’ясувати, походить від латинського слова *dilator* через англійське *dely*, що означає “відтерміновувати”, “зволікати”. Варто зауважити, що доречність авторської термінології необхідно ретельно

обґрунтовувати, чим у даному випадку, принаймні у тексті дисертації, було загалом знехтувано.

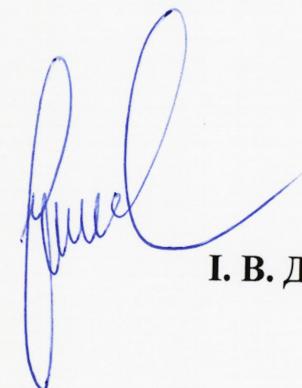
4. При статистичній обробці даних використано два критерії перевірки нормальності розподілу змінних: Шапіро-Уїлка та Колмогорова-Смирнова. Натепер вважається, що критерій Шапіро-Уїлка є дещо точнішим, проте в цілому ці критерії еквівалентні. Отже, постає необхідність пояснити, з якою метою застосовуються обидва критерії одночасно, якщо врахувати той факт, що вони взаємозамінні.
5. У вступі до дисертації актуальність обраної теми обґрунтовується швидкістю змін та загальною плинністю сучасного світу. Задля адаптації до подібних трансформацій та повноцінного функціонування, людям, як наголошується у тексті, потрібний високий рівень самостійності, відповідальності, дисциплінованості та лабільності. Вочевидь, перші три властивості є важливими та корисними, проте щодо лабільності погодитися складно. Лабільність – це не синонім гнучкості. Поняття “лабільність” у психології використовується для означення нестабільності афекту та має патологічне звучання, та загалом має негативне значення та конотації, оскільки не просто не сприяє адаптації до середовища, а навпаки, перешкоджає адаптації. Тож, потреба у лабільності з метою пристосування є проявом не надто коректного застосування у дисертації професійної термінології, тим паче що у роботі досліджується у тому числі зв’язок прокрастинації з емоційною лабільністю, поставлену в один ряд із нейротизмом, агресивністю, депресивністю тощо (с. 221).

Аналіз дисертаційної роботи, автореферату й опублікованих наукових праць здобувача дає нам підставу зробити висновок про те, що робота Журавльової Олени Вікторівни «Психологія прокрастинації особистості студента» виконана на належному теоретичному рівні; є самостійною і завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані

результати, що в сукупності вирішують важливе для педагогічної та вікової психології наукове завдання; робота відповідає всім вимогам п. 9, п. 10, п. 12 та п. 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), які висуваються до докторських дисертацій, а її авторка, заслуговує на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент:

**декан факультету психології
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
член-кореспондент НАПН України,
доктор психологічних наук, професор**

I. V. Daniiluk

ПІДПІС ЗАСІДУВАННЯ
ВЧЕНИЙ СЕМІНАР НДЧ
КАРАУЛЬНА Н. В.
04.10.2020р.

